

II. AKTUALNE TEME

1. NARODNA BANKA HRVATSKE NOVA ČLANICA BANKE ZA MEĐUNARODNE OBRAČUNE IZ BAZELA

UVOD

Narodna banka Hrvatske postala je - na redovitoj godišnjoj skupštini dioničara održanoj 9. lipnja 1997. godine u Bazelu - punopravnom članicom u Banci za međunarodna poravnanja, Bazel ("Bank for International Settlements" - BIS, u daljnjem tekstu: "Banka"). Ovime gotovo da je završen proces učlanjenja Hrvatske u najvažnije međunarodne financijske - novčane i kreditne - institucije.

Naime, prije toga, Republika Hrvatska postala je članicom Međunarodnog monetarnog fonda i Grupe Svjetske banke (Međunarodne banke za obnovu i razvoj, Međunarodne financijske korporacije, Multilateralne agencije za garantiranje investicija i Međunarodne razvojne agencije), te Europske banke za obnovu i razvoj. Republika Hrvatska nije članica - Azijske banke za razvoj i Afričke banke za razvoj.¹

Moglo bi se zaključiti da još preostaje učlanjenje središnje banke Republike Hrvatske - Narodne banke Hrvatske - u jednu izuzetno važnu novčanu instituciju - Europsku centralnu banku, od 1. siječnja 1999.

¹ Vidjeti zbornik radova - Grupa autora, (1996): Hrvatska i međunarodne financijske organizacije, IMO, Zagreb

godine instituciju - sljednicu Europskog monetarnog instituta² sa sjedištem u Frankfurtu na Majni. Realno sagledivi rok pristupanja u članstvo ove novčane institucije mogao bi biti u narednih pet do deset godina, tj. sagledivo najranije negdje iza 2002. godine, kada će započeti tzv. "faza C" Europske monetarne unije³. Sve to, naravno, ukoliko Hrvatska prethodno zadovolji kriterije iz Maastrichta i postane članicom Europske Unije.

1. NEKI ASPEKTI SUKCESIJE ČLANSTVA U MEĐUNARODNIM FINACIJSKIM INSTITUCIJAMA⁴

Pravni i metodološki problemi sukcesije (aktive i pasive) u slučaju podjele (particije) teritorija neke zemlje, vrlo su specifični s aspekta međunarodnog javnog prava, i to bez obzira da li se radi o slučajevima secesije ili disolucije (raspada) zemlje.⁵

Međunarodni čimbenici - kod utvrđivanja statusa SFR Jugoslavije - 1992. godine utvrdili su da je Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija prestala postojati tzv. disolucijom. Primjerice, u srpnju 1992. EU je - na temelju mišljenja "Badinterove Arbitražne komisije" - utvrdila

² Opširnije vidjeti u "Role and the Functions of the European Monetary Institute", European Monetary Institute, Frankfurt/Main, February 1996

³ Vidjeti "The Single Monetary Policy in Stage Three - Specification of the Operational Framework", European Monetary Institute, Frankfurt/Main, January 1997

⁴ Vrlo zanimljiv prilog o pravnim aspektima modela sukcesije, vidjeti opširnije u radu mr. Zdravka Rogića: Učlanjenje Hrvatske u Međunarodni monetarni fond - Neka pravna i metodološka pitanja, interni dokumenti Narodne banke Hrvatske, Zagreb, 11. rujna 1995.

⁵ O problemima sukcesije vanjskih dugova npr. vidjeti u istraživanju mr. Dubravka Radoševića: Neki problemi sukcesije tzv. "nealociranog duga" bivše SFR Jugoslavije, Bančni Vestnik, Ljubljana, broj 6, lipanj 1995.

da je SFRJ prestala postojati disolucijom, te je to implicitno značilo da su svih pet država nastalih nakon toga jednakopravni sukcesori imovine i dugova bivše države.

Postoje dvije moguće opcije učlanjenja u međunarodne financijske organizacije: prvo, učlanjenje putem redovne procedure (admisija) ; i, drugo, učlanjenje putem nasljeđivanja članstva (sukcesija).

Učlanjenje admisijom bila je za zemlje sukcesore nepovoljna opcija, jer bi zemlje sljednice izgubile pravo na sukcesiju kapitala uplaćenog od strane zemlje prednice.

U slučaju nasljeđivanja, tj. sukcesije članstva, uplaćeni kapital bi se trebao razdijeliti na države sukcesore na temelju utvrđenog ključa za raspodjelu. Sukcesija može biti potpuna i djelomična (parcijalna). U recentnijoj povijesti disolucije država, postoji i treći model sukcesije, tzv. "nulta opcija".

Model potpune sukcesije predmijeva - kao uvjet za učlanjenje - da sve države sukcesori prihvate jednoglasno, koncenzusom ponudu o učlanjenju putem sukcesije. Članstvo bi postalo efektivno - za sve države istovremeno - tek kada bi sve države sukcesori prihvatile ponudu o učlanjenju i ispunile uvjete učlanjenja u utvrđenim rokovima. Članstvo u BIS-u - po tom modelu - države sukcesori naslijedile bi automatski, a imovina bivše Narodne banke Jugoslavije raspodjelila bi se prema utvrđenom kriteriju. Hrvatska i ostale zemlje sukcesori, s izuzetkom SR Jugoslavije, predložili su primjenu "ključa MMF-a", tj. raspodjelu imovine u BIS-u primjenom tzv. "Bretton - Woodskih formula", koje objektivno izražavaju relativnu ekonomsku snagu svake zemlje sukcesora. Udjel Hrvatske po tom kriteriju iznosio bi 28,49%.

Model parcijalne sukcesije, bio je primijenjen kod učlanjenja u Međunarodni monetarni fond, radi nemogućnosti postizavanja koncenzusa između svih država sukcesora bivše SFR Jugoslavije.

Mogućnost blokade procesa sukcesije inherentna je modelu potpune sukcesije u slučaju disolucije država. Način da se izbjegne blokada, jest primjena modela djelomične, tj. "parcijalne", "individualne", odnosno "sekvencijalne sukcesije". Temeljni principi ovog modela sukcesije jest mogućnost države sukcesora da naslijedi članstvo (npr., u međunarodnoj financijskoj instituciji) čim prihvati uvjete učlanjenja, bez obzira na to da li su ostale države sukcesori prihvatile ponudu ili ispunile zadane preduvjete. Ova solucija je najpovoljnija za sukcesiju pasive i aktive bivše SFR Jugoslavije, s obzirom na političke konsideracije koje onemogućavaju postizavanje koncenzusa u procesu sukcesije. Postoji stanoviti rizik - kod primjene sekvencijalne sukcesije - da neka od država sukcesora ne prihvati kriterij za raspodjelu aktive, pa bi se takva situacija trebala rješavati međunarodnom arbitražom. Ovaj rizik kod učlanjenja u BIS u osnovi nije postojao, s obzirom da NBJ nema nikakvih dugova prema Banci, pa neprihvatanjem ključa za raspodjelu ne bi ostali nenamireni dugovi, te ne bi nastao financijski gubitak za Banku.

Kao treći mogući modalitet sukcesije imovine, postoji i tzv. "nulta opcija", kada jedna zemlja sljednica preuzima u sukcesiju sva prava i sve obveze. Takva opcija sukcesije primjenjena je kod disolucije ex - SSSR i bivše Čehoslovačke Republike. U procesu sukcesije aktive i pasive ex - SFRJ, "nulta opcija" bila bi u potpunoj koliziji sa zaključcima tzv. Badinterove komisije. Stoga, ovaj model sukcesije nije bio razmatran od strane Narodne banke Hrvatske kao mogućnost iznalaženja odgovarajućeg rješenja za sukcesiju članstva u Banci.

U slučaju učlanjenja u Banku, postojala je i dodatna mogućnost učlanjenja i to u okviru "izvanrednog povećavanja kapitala" Banke, temeljem "treće tranše uplate kapitala". Ovaj model ima za prednost mogućnost ostvarivanja punopravnog članstva u Banci, bez obzira na tok postupka sukcesije članstva, koji je relativno kompliciran i dugotrajan, te je u najvećoj mogućoj mjeri determiniran (međunarodno)političkim konsideracijama.

2. UČLANJENJE NARODNE BANKE HRVATSKE U BIS

2.1. Proces učlanjenja u Banku

Proces učlanjenja Narodne banke Hrvatske u Banku, bio je relativno dugotrajan. Inicijalne aktivnosti u Narodnoj banci Hrvatske bile su započete već trenutkom postizavanja međunarodnog priznanja Republike Hrvatske.

Kronologija procesa učlanjenja zemalja sljednica bivše SFR Jugoslavije u Banku, bila je slijedeća. Ukratko, SRJ se je - jedina od svih zemalja sljednica ex - SFR Jugoslavije - zalagala za tzv. "nultu opciju" - koja je bila neprihvatljiva za ostale četiri zemlje sljednice. Četiri zemlje sljednice ex - SFRJ, zalagale su se za primjenu modela parcijalne sukcesije. Banka je, pak, predlagala primjenu modela potpune sukcesije, a nakon što je postalo sasvim jasno da ne postoji mogućnost ostvarivanja koncenzusa, predloženo je učlanjenje primjenom modela tzv. "izvanrednog povećavanja kapitala" Banke.

Tako je sredinom srpnja 1996. godine Banka za međunarodna poravnanja predložila primjenu modela potpune sukcesije, prema kojem bi se imovina bivše Narodne banke Jugoslavije raspodjelila prema ključu MMF-a, tj. proporcionalno kvotama država sljednica bivše SFRJ u Međunarodnom monetarnom fondu.

S tim u vezi, eksperti Narodne banke Hrvatske već krajem srpnja 1996. godine sugerirali su - zbog nepovoljnih političkih konsideracija glede primjene modela potpune sukcesije, a uslijed nemogućnosti postizavanja koncenzusa između svih centralnih banaka zemalja sukcesora - da se primjeni model parcijalne sukcesije, uz primjenu "ključa MMF-a" kao jedinog kriterija raspodjele aktive u Banci, kao optimalno rješenje, ili, da se učlanjenje izvrši, u tranzicijskom razdoblju, primjenom modela tzv. izvanrednog povećavanja dioničkog kapitala Banke, ali bez prejudiciranja modaliteta sukcesije imovine bivše NBH.

Posebnom odlukom Vlade Republike Hrvatske o prihvaćanju podjele imovine koja se vodi na ime bivše Narodne banke Jugoslavije u Banci za međunarodna poravnanja, prihvaćen je model sukcesije imovine bivše središnje banke SFR Jugoslavije koja se vodi u knjigama Banke sa stanjem na dan 30. lipnja 1996. godine, ali tako da udjel Hrvatske iznosi 28.49% od te imovine.

2.2. Model učlanjenja Narodne banke Hrvatske u Banku za međunarodne obračune

Ukupni ovlašteni dionički kapital Banke iznosi 1.500.000.000. zlatnih franaka (1 zlatni franak iznosi 0.29032258064 grama finog zlata), podijeljeno u 600.000. dionica, jednake zlatne nominalne vrijednosti (2.500. zlatnih franaka po jednoj dionici), a sastoji se od tri tranši od 200.000.- dionica po svakoj tranši, od čega su već u potpunosti izdane dionice po prvoj i drugoj tranši.

Na temelju članka 8. Statuta Banke, kapital Banke može se izvanredno povećati ili smanjiti - na prijedlog 2/3 članova Odbora direktora Banke - ako taj prijedlog usvoji 2/3 članova na Skupštini dioničara Banke. Pri tome se uzimaju u obzir kriteriji opravdanosti proširivanja članstva u Banci od strane centralnih banaka koje su značajne za međunarodnu monetarnu suradnju i za operacije Banke za međunarodna poravnanja. Prema članku 8. Statuta BIS-a, pravo na upis minimalno 55% dodatnih dionica pripada središnjim bankama ili drugim financijskim institucijama, koje središnja banka smatra prihvatljivima, slijedećih zemalja: Belgije, Velike Britanije, Francuske, Njemačke, Italije i Sjedinjenih Američkih Država i to po proporcionalnom principu.

Odbor direktora Banke 12. svibnja 1997. godine donio je - kao privremeno rješenje - odluku o izuzetnom izdavanju novih dionica u okviru treće tranše uplate kapitala, kako bi zemlje sljednice ex - SFRJ postale redovne i punopravne članice Banke (Hrvatska, Slovenija, BiH i Makedonija).

Učlanjenje Narodne banke Hrvatske regulirano je posebnom Odlukom Savjeta Narodne banke Hrvatske o prihvaćanju članstva Narodne banke Hrvatske u Banci za međunarodna poravnanja, Bazel ("Narodne novine", broj 54. od 27. svibnja 1997. godine). Ovom odlukom prihvaćen je model učlanjenja po osnovi izvanrednog povećanja kapitala Banke za međunarodne obračune po tzv. "trećoj tranši upisa dioničkog kapitala". Na temelju članka 7. Zakona o Narodnoj banci Hrvatske, ("Narodne novine", broj 35/95 - Pročišćeni tekst) data je mogućnost da se Narodna banka Hrvatske učlanjuje u međunarodne financijske institucije, s time da ukoliko je za te namjene potrebno osigurati sredstva državnog proračuna, učlanjenje treba regulirati posebnim zakonom, kojeg donosi Sabor Republike Hrvatske.

Narodna banka Hrvatske je - u svoje ime i za svoj račun na teret oficijelnih deviznih rezervi središnje banke - uplatila novčani iznos kapitala potreban za uplatu članskog uloga u BIS-u - deset tzv. "simboličkih dionica" ("token shares") - u iznosu od 122.940. američkih dolara. Naime, nominalna cijena novih dionica, prema tržišnoj cijeni zlata u tom trenutku, iznosila je 12.294 US \$ po svakoj dionici. Udjel Narodne banke Hrvatske, dakle, u ukupnom ovlaštenom kapitalu Banke iznosi deset dionica, i to 2.500 zlatnih franaka nominalne vrijednosti po jednoj dionici, od čega je 625 zlatnih franaka "uplaćeni kapital" i 1.875 zlatnih franaka je plativo "po pozivu", a sve to po jednoj dionici. Naime, prema odredbama članka 7. Statuta Banke, 25% dioničkog kapitala uplaćuje se odmah kod učlanjenja, a preostali iznos dioničkog kapitala Narodne banke Hrvatske u banci u visini od 75% uplatit će se kasnije ili po odluci Odbora direktora Banke, s time da Banka o tome treba izvjestiti Narodnu banku Hrvatske tri mjeseca prije datuma uplate. Uplatu dionica mogu izvršiti isključivo centralne banke, tj. emisione novčarske institucije pojedine države.

Na ovaj način, Narodna banka Hrvatske postala je punopravna članica Banke za međunarodne obračune iz Bazela, pri čemu ovo učlanjenje po modelu tzv. "izvanrednog povećanja kapitala" ne prejudicira nastavak

pregovora o sukcesiji monetarnog zlata, deviza i dionica Narodne banke Jugoslavije, u aproksimativnoj vrijednosti od ukupno 600 milijuna US \$, kao centralne banke bivše SFR Jugoslavije. To je izrijeком navedeno u točkama 4., 5. i 7. Odluke Odbora direktora Banke od 12. svibnja 1997. i u točki III. Odluke o prihvaćanju članstva Narodne banke Hrvatske u Banci za međunarodna poravnanja, Bazel ("Narodne novine", broj 54. od 27. svibnja 1997. godine). Po zaključenju procesa sukcesije, Banka će izvršiti otkup "simboličkih dionica", te će Narodna banka Hrvatske steći punopravno članstvo na temelju sukcesije imovine bivše Narodne banke Jugoslavije, odnosno participirat će u dioničkom kapitalu, zlatu i devizama središnje banke ex - SFRJ u Banci (točka 5. Odluke Odbora direktora Banke od 12. svibnja 1997. godine).

Prema odredbama članka 12. Statuta Banke⁶ dionice Narodne banke Hrvatske deponirane su u trezoru Banke, i registrirane su u knjigovodstvenim evidencijama Banke. Ove dionice su transferabilni vrijednosni papiri, ali Banka ih ne može transferirati bez prethodne suglasnosti Narodne banke Hrvatske. Dionice su izdane po paritetu u nominalnoj vrijednosti na koju su izdane, i predstavljaju osnov za participaciju u profitu Banke (članak 13. Statuta). Sukladno udjelu upisanih dionica, određuje se broj glasova na Skupštini dioničara. Pri glasovanju, pravo predstavljanja i glasovanja (članice Banke) imaju isključivo predstavnici centralne banke (članak 14. Statuta).

Pristupanjem u članstvo Banke, Republika Hrvatska, odnosno Narodna banka Hrvatske prihvatila je sve obveze koje proizlaze iz Statuta Banke,

⁶ Statutes of the Bank for International Settlements, (of 20th January 1930; text as amended on 14th June 1993); citirano prema: Basic Texts, Bank for International Settlements, Basle, 1993

i iz tzv. Haške konvencije⁷ iz 1930. godine, kao i Briselskog protokola⁸ iz 1936. godine, te se ovi protokoli i konvencije primjenjuju na području Republike Hrvatske. Naime, odredbom točke III. Ustavne odluke o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske ("Narodne novine", broj 31/91), utvrđeno je da "Međunarodni ugovori koje je sklopila i kojima je pristupila SFRJ primjenjivat će se u Republici Hrvatskoj, ako nisu u suprotnosti s Ustavom i pravnim poretkom Republike Hrvatske, na temelju odredaba Međunarodnog prava o sukcesiji država u pogledu ugovora."

3. ZAVRŠNE PRIPOMENE

Učlanjenjem Narodne banke Hrvatske u Banku za međunarodne obračune gotovo da je završen proces učlanjenja Hrvatske u najvažnije međunarodne novčane i kreditne institucije.

Kao prijelazni modalitet učlanjenja, primijenjen je model "izvanrednog povećavanja dioničkog kapitala" Banke za međunarodne obračune u okviru "treće tranše uplate kapitala". Kapital Narodne banke Hrvatske uplaćen je upisom deset "simboličkih dionica". Po zaključenju procesa sukcesije, Banka će izvršiti otkup "simboličkih dionica", te će Narodna banka Hrvatske steći punopravno članstvo na temelju sukcesije imovine bivše Narodne banke Jugoslavije, odnosno participirat će u dioničkom kapitalu, zlatu i devizama središnje banke ex - SFRJ u Banci (točka 5. Odluke Odbora direktora Banke od 12. svibnja 1997. godine).

⁷ Hague Convention - Convention respecting the bank for International Settlements (of 20th January 1930), citirano prema: Basic Texts, Bank for International Settlements, Basle, 1993

⁸ Brussels Protocol - Protocol regarding the immunities of the Bank for International Settlements (of 30th July 1936), citirano prema: Basic Texts, Bank for International Settlements, Basle, 1993

Učlanjenjem u Banku, Narodna banka Hrvatske moći će intenzivnije koristiti pojedine usluge Banke; primjerice, usluge deponiranja deviznih depozita kod Banke (primjerice, FIXBIS instrument⁹ deponiranja deviznih rezervi nacionalnih centralnih banaka kod Banke, i sl.), a s obzirom da je rizik ulaganja zanemariv (principi "sigurnosti i likvidnosti ulaganja" temeljni su principi u upravljanju deviznim rezervama Narodne banke Hrvatske). Također, tek sada postoji mogućnost potencijalnog korištenja različitih kratkoročnih kreditnih aranžmana za premoštavanje eksterne (ne)likvidnosti zemlje ("bridging finance"). Tehnička pomoć centralnoj banci, u formi obrazovanja stručnjaka centralne banke i recepcije međunarodnih bankarskih standarda u hrvatsku legislativu, također nije zanemariva mogućnost u korištenju prednosti punopravnog članstva u Banci za međunarodne obračune.

⁹ Opširnije vidjeti u: FIXBIS, Bank for International Settlements, Basle, September 1996